

VÝZKUM POTOKŮ A ŘEK

*Voda propojuje, fascinuje, teče, chladí a je nositelkou života,
vypravme se po potoce do krajiny*

Cíl lekce:

Žák prozkoumá svůj potok nebo řeku očima hydrologa.
Naučí se mapovat a zakreslovat, používat mapové značky.
Užije si tekoucí vodu venku.
Naučí se měřit rychlost proudu, nebo dokonce průtok

Autor lekce: Ing. Martin Kříž (SŠ Polná, Ekocentrum Chaloupky)

Čas: vyučovací den

Věk: 2. st. ZŠ, SŠ

Místo: alespoň 1 km řeky nebo potoka v extravilánu (mimo zastavěná sídla)

Období: celý rok

Pomůcky: Podložka, tužka, papír a mapa (nejlépe 1:25 000), tento návod, dobré boty, nejlépe holínky, skládací metr, pingpongový míček (lze nahradit šiškou), stopky a buzola

1. KROK – LEGENDA

Vydejte se podél potoka (nebo potokem), sledujte ho asi 1 km a zakreslujte podle LEGENDY na v příloze. Můžete jít i podél řeky, hledejte ovšem spíše přirozené části toku než ty umělé. Zvolte blízký potok nebo řeku a spojte tak poznávání vody s poznáváním okolí školy a domova dětí.

2. KROK – ZAKRESLOVÁNÍ

Zakreslete průběh toku a k němu vysvětlivky následujícím způsobem:

Barevně označte břehy:

- černě, pokud je tok rovný, dvojitou čarou, pokud je umělý (kamenný, betonový, sypaný)
- červeně jesep, pozvolnou stranu (kde voda ukládá sedimenty)
- modře výsep, břeh, který voda vymílá a také slepá a mrtvá ramena řeky.

Příčné čáry:

- příčné čáry na toku naznačí umělé stupně nebo kaskády (voda tu prudce klesá dolů)
- dvojitá čára značí vodopád (voda neskáče po strmé skále, ale padá svisle dolů)
- speciální značka pak hráz nebo jez

Vybarvěte:

- vyšrafujte místa, kde jsou peřeje (rychlejší proudění, které na povrchu toku dělá vlnky)
- modře vybarvěte tůň (místa, kde je hluboká voda – pod kaskádami...)
- zakreslete tečkovaně štěrkové či pískové lavice a ostrůvky

Můžete pomocí dalších značek naznačit umělé hráze, přítoky, zatrubněný tok, umělé koryto nebo třeba říční terasy, zeleně vegetaci v nivě potoka...

3. KROK – PROUDNICE

Na zajímavém úseku, který se klikatí prozkoumejte proudnici toku. Pomocí míčku sledujte proudnici, tedy místo, kde má tok největší rychlost. Na rovných úsecích to bývá uprostřed řeky, v zákrutech a meandrech blíže výsepu (strmé straně, kterou proud řeky vymílá).

4. KROK – RYCHLOST TOKU

Pokud byste chtěli měřit rychlost proudu, doporučujeme na úseku cca 10 m u řeky a 2 m u potoka změřit dobu, za kterou míček tuto vzdálenost urazí. Rychlost (v) = dráha, kterou míček urazil (s) / čas, který mu to trvalo (t).

Průtok se pak spočítá jako plocha říčního profilu, tedy jeho šířka vynásobená průměrnou hloubkou toku, vynásobená rychlostí toku.

Průtok (Q) = šířka toku (d) x hloubka (h) x rychlost (v).

POSLEDNÍ KROK = OHLÉDNUTÍ

V závěrečné diskuzi sdělíme ideálně 4 oblasti (proces, výsledek, zhodnocení krajiny a vliv řeky/potoka na klima a krajinu):

1. Jak se nám pracovalo v terénu, v týmu?
2. Na co jsme společně přišli? Co nového jsme se naučili/vyzkoušeli?
3. Jakou krajinu jsme procházeli? Byl náš potok spíše přírodní, nebo ovlivněný člověkem? Které lidské zásahy jsme objevili?
4. Jak by vypadal, kdyby tekl přirozeně? Proč potřebujeme v krajině přirozeně se klikatící toky?

CO LZE HODNOTIT (DŮKAZ O UČENÍ)

- žák prozkoumal potok či řeku
- žák vytvořil mapky toků, kde využil mapové značky
- žák vypočítal rychlost/průtok
- žák zakreslil proudnici
- žák si užil pozorování a měření tekoucí vody venku
- zda ne/máme mokro v botách

DOPORUČENÍ

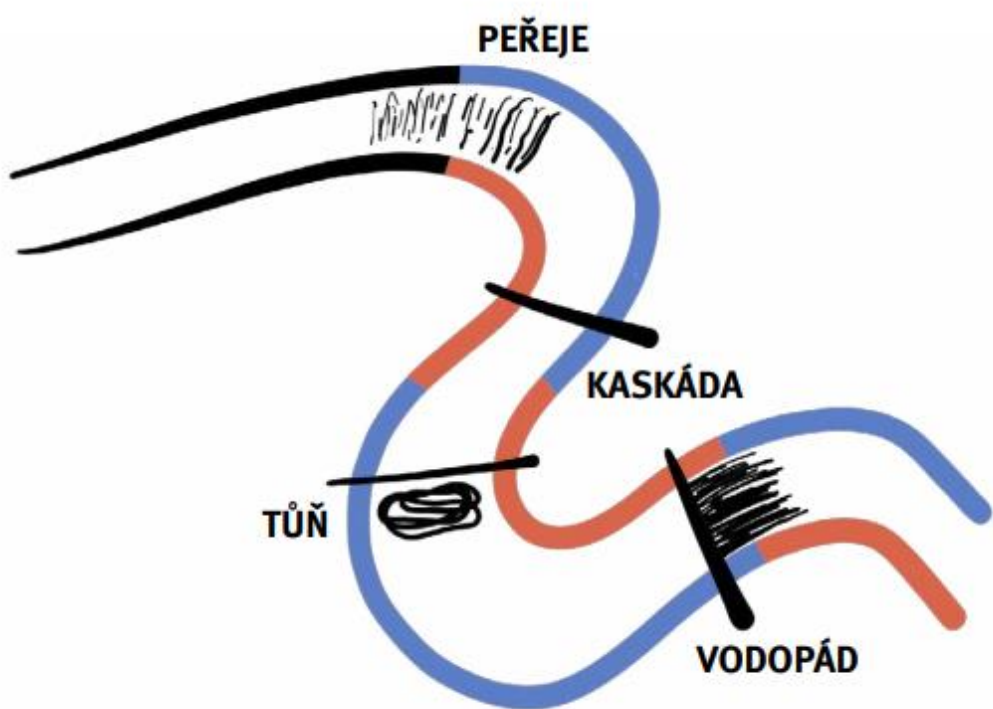
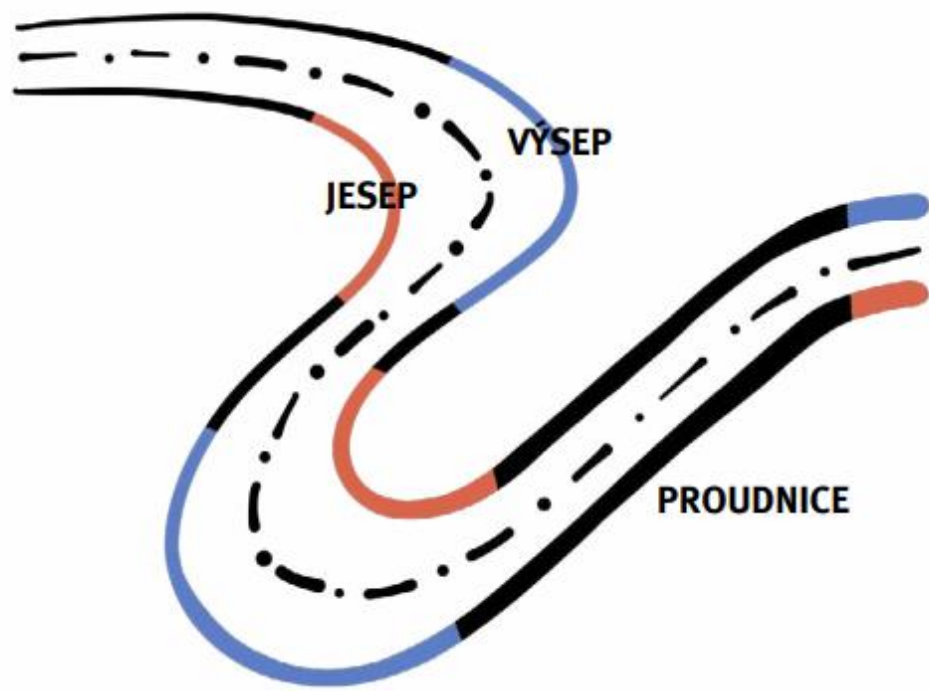
Vezměte si holínky a váš potok broďte, zmapujte zhruba 1 km. V létě můžete jít stejný úsek bosky.

Zkuste určovat doprovodnou zeleň, nebo alespoň dřeviny (můžete si práci rozdělit: někdo loví živočichy, někdo určuje stromy, jiný zkoumá kvalitu vody a jiný mapuje tok).

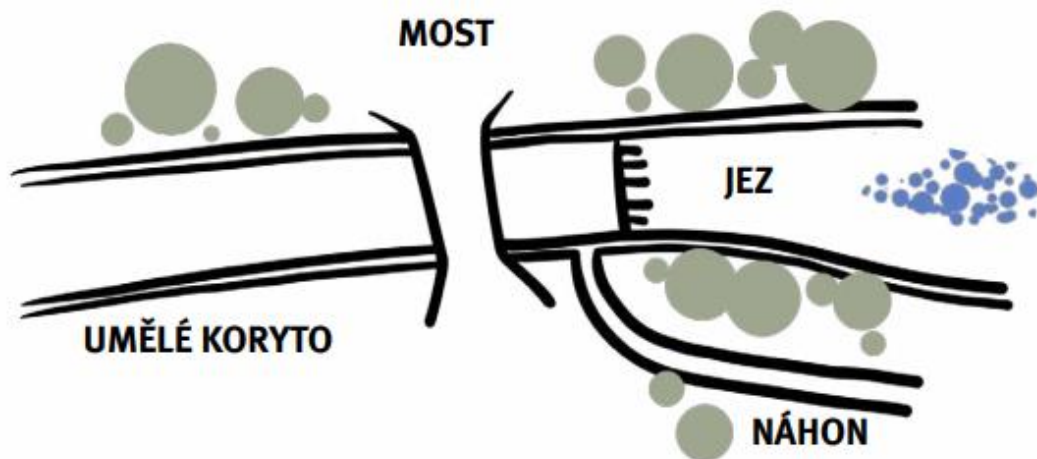
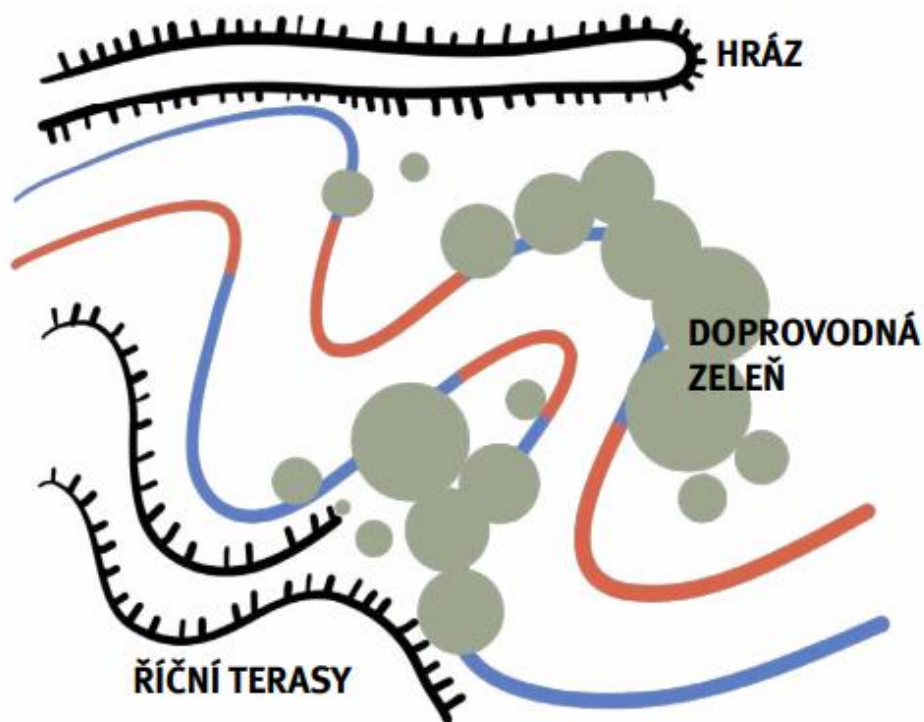
Vypravte se v létě na řeku na kánoji, kde snadno poznáte, kudy teče hlavní proud, jak vypadá meandr nebo třeba slepé rameno řeky.

VÝZKUM POTOKŮ A ŘEK I.

- 3
- 1
- 2
- 5
- 4
- =

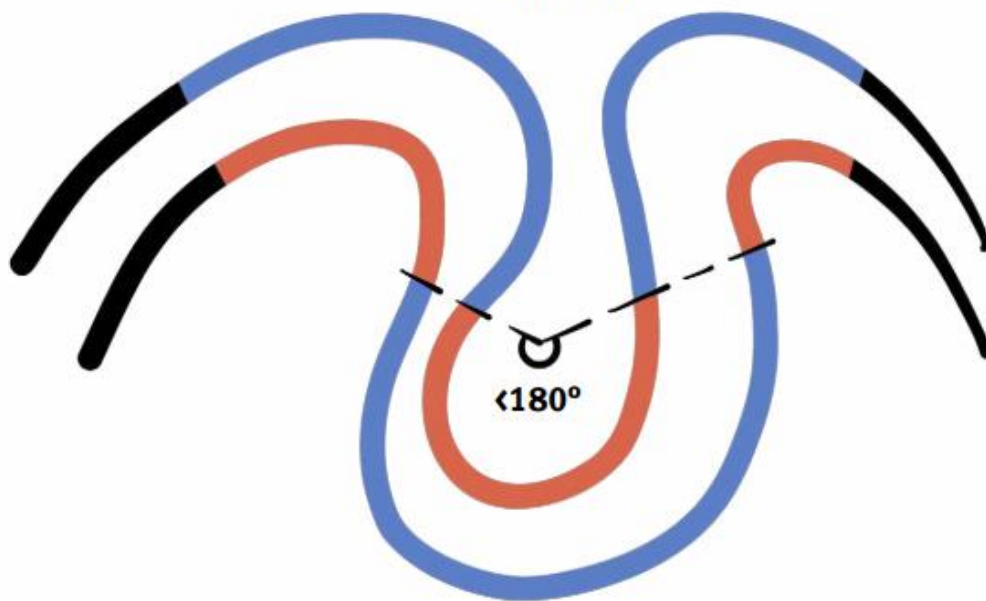

VÝZKUM POTOKŮ A ŘEK II.

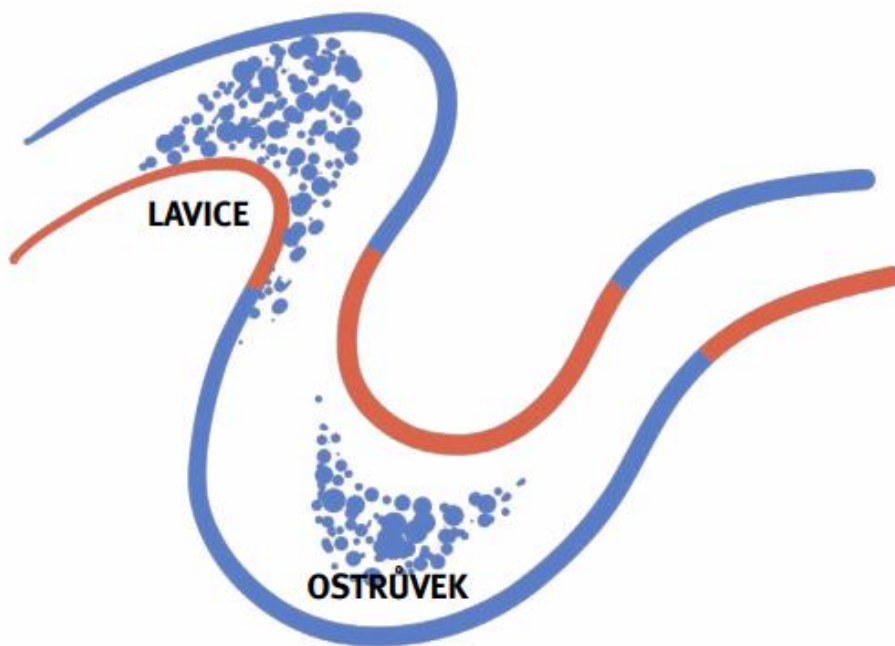
VÝZKUM POTOKŮ A ŘEK III.

MEANDR

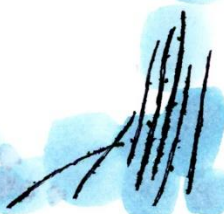

LAVICE

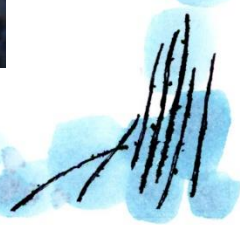
OSTRŮVEK

- +
- 3
- 1
- 2
- 5
- 4
- =

- +
- 0
- 2
- 3
- 1
- 2
- 5
- 4
- =

Ministerstvo životního prostředí

STÁTNÍ FOND
ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

Tento projekt je spolufinancován
Státním fondem životního prostředí ČR
na základě rozhodnutí ministra životního prostředí.
www.mzp.cz www.sfzp.cz